№ 63 Ապրիլ 7 (19) 1881 Ապրիլ 7 (19) № 63

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբ. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թղթակցութիւնք գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Հասցէագրութիւնը գրվում են այսպէս
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարվում են
խմբագրութեան տողին 2 կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Դատաստանը թագաւորասպանների վրայ. Մայրենի լեզու. Նամակ Շուշուց. Նամակ Մոսկվայից. Նամակ Ախալցխայից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Բուլղարական անցքեր. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ ԹԱԳԱՒՈՐԱՍՊԱՆՆԵՐԻ ՎՐԱ

Մարտի 26-ին սկսվեցաւ Ս. Պետերբուրգում դատաստանը թագաւորասպանների վրայ.

Նախագահում է սենատոր Ֆուքս, մասնակցում են սենատորներ Բիպպէն, Պիսարև, Օրլով, Ալեքսէև, Բէլոստոցկի. Դասակարգերի ներկայացուցիչներ. Ս. Պետերբուրգի նահանգական ազնուականութեան առաջնորդ կոմս Բոբրինսկի, գաւառական ազնուականութեան առաջնորդ բարոն Կորֆ, Ս. Պետերբուրգի քաղաքագլուխ Գլազունով, գաւառական ատրպետ Ս. Պետերբուրգի նահանգի Գոլիկի? և սենատի գլխաւոր քարտուղար Պոպով. Մեղադրում է սենատի առաջին բաժնի դատախազի պաշտօնակատար Մուրավյովը.

Մեղադրեալներին պաշտպանում են. Ռիսակովին պաշտպանում է Ունկովսկի, Միխայլովին պաշտպանում է Խարտուլարի, Գեսյա Գելֆման հրէուհին ինչ պաշտպանում է Գերկէ, Կիբալչիչին պաշտպանում է Գերարդ, Սոֆիա Պերովսկային պաշտպանում է Կեդրին, իսկ Ժելյաբով ինքն իրան է պաշտպանում.

Ռիսակով 19 տարեկան, Միխայլով 21 տարեկան, Գելֆման 26 տարեկան, Կիբալչիչ 27 տարեկան, Պերովսկայա 27 տարեկան, Ժելյաբով 30 տարեկան.

Բոլոր մեղադրեալները սև շորերով են հագնված. Ռիսակով անհոգ, անտարբեր արտայայտութեամբ նայում է շուրջը, մտածում է. Միխայլով բարձր հասակի մի կոպտացած մարդ է. Գելֆման մի անհամակրական, հրէայ տիպով և մաշված դէմքով մի կին է. Կիբալչիչ չէր մտածում և հոգին բաւական վրդովված, անհանգիստ դէմքով. Պերովսկայա նիհար կազմուածքով, բայց համակրական մի կին, իր տարիքից աւելի երիտասարդ է երևում. Ժելյաբով բարձր հասակով, սև չէր մրուքով, մանրադէմ աչքերով և լի արտայայտութեամբ երեսով.

Ժելյաբով յայտնում է որ մարտի 25-ին խնդիրք էր տուել Սենատին, որի մէջ յայտնել է որ իր կարծիքով քաղաքական յանցանքի գործի քննութիւնը չէ կարող ենթարկել սենատի առանձին բաժնի դատական իրաւասութեանը, որովհետև հասարակութիւնը ինչն գործի մէջ հետաքրքրված կողմն է կազմում, ուրեմն այդ տեսակ գործ կարող է քննել միմիայն ժողովրդի ներկայացուցիչներից, ժողովրդի խորհրդարանը ներկայացնող՝ երդուեալներից բաղկացած դատարանը.

Դատախազը յայտնում է որ Ժելյաբովի խնդիրքը, հիմնվելով 2 հազար 1031 յօդ. քրէական դատավ. կանոն. և 2-րդ մասի XV հատորի շարունակութեան, 1879 թ. շարունակութեամբ և 600 յօդ. նոյն կանոն. վրայ հիմնվում է առանց հետևանքի.

Ժելյաբով յայտնում է իրան բաւականութիւն.

Նախագահը հարցնում է Ժելյաբովին որքան տարեկան է.—Պատասխան. 30 տարեկան։—Հարց. Ուղղափառ կրօնի.—Պատ. Մկրտված եմ ուղղափառ կրօնի մէջ, բայց ուղղափառութիւնը մերժում եմ, թէև էութեամբ Քրիստոսի վարդապետութեան էութիւնը ընդունում եմ։ Այդ վարդապետութիւնը իմ բարոյական ձգտումների մէջ բռնում է պատուաւոր տեղ։ Ես հաւատում եմ այդ վարդապետութեան ճշմարտութեանն ու արդարութեանը և հանդիսաւոր կերպով ճանաչում եմ որ հաւատը առանց գործի մեռած է և որ ամեն մի ճշմարիտ քրիստոնեայ պէտք է մարտնչի ճշմարտութեան, ճնշվածների և թոյլերի համար և եթէ հարկաւոր է՝ տանջվի դրանց համար,—ահա իմ հաւատը.—Հարց. Որտեղ էիք կենում վերջին ժամանակ և ինչով էիք պարապում.—Պ. կենում էի Իզմայլովսկի գնդի փողոցներում և ազատօրէն պարապում էի այնտեղ, որտեղ պահանջվում էր գործը և որտեղ ինձ մտածողը էր տանում ժողովրդական ազատագրութեան գործը. Դա իմ միակ պարապմունքն էր, որին ես ինձ անձնատուր եմ արել շատ տարիներ.

Դատաստանական պալատով յայտնում է որ վկաներից շատը չը ներկայացան. ընդամենը ներկայացել են, բացակայում են՝ սպասավոր և պահակների մէջ այլ ոմն.

Դատախազը յայտնում է որ երեք առաջին վկաները չը ներկայացան հիւանդութեան պատճառով և գործի մէջ կան նրանց հիւանդութեան մասին պաշտօնական վկայականը, իսկ վերջինը, Գոլդէնբերգը, չը ներկայացաւ, որովհետև մեռած լինելով։

Պաշտպանները համաձայնվում են որ այդ վկաների բացակայութիւնը չէ կարող արգելք լինել գործի քննութեան շարունակութեան համար.

Դատախազի և պաշտպանների մէջ առաջացաւ համաձայնութիւն է յայտնված մեռած Գոլդէնբերգի գրաւոր ցուցմունքի կարդալու մասին. Գոլդէնբերգը թէև մեղադրված էր ուրիշ գործում, բայց մասնակից էր ժելյաբովի, Պերովսկայի և Կիբալչիչի գործում, որոնք մեղադրվում էին և Լօզովօ-Սևաստոպոլեան երկաթուղու դիմաց գործում.

Ժելյաբով ասում է որ եթէ Գոլդէնբերգի ցուցմունքը դատարանը յարմար է համարում կարդալ, նրա կարծիքով իրաւունք կայ և նախաքննիչին ու նախարարներին հանդէս պարգևել որոնք վկաներ գործի վերաբերութեամբ և ինդրում է հաստատել որ Գոլդէնբերգը ճշմարիտ մեռել է.

Դատարանը առանձնանում է խորհրդակցելու համար.

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

—

Կ. Պօլսի „Մասիս“ լրագրում բանի մի ժամանակից սկսել է և շարունակվում է մի տաք բանակռիւ, թէ ինչ լեզու պէտք է գործ դնեն հայերը իրանց մէջ՝ գրաբար թէ աշխարհաբար.

„Լոյս“ լրագիրը այսպէս է վճռում այդ վէճը.

„Մենք հօս առանց երկարօրէն վիճաբանութեան մտնելու, պիտի աշխատենք համառօտիւ բացատրել մեր կարծիքն, որ խիստ պարզ է.

„Լեզու բանով կը հասկնանք այն միջոցն, որով մարդ իր կարծիքը, խորհուրդն և զգացմունքները կը բացատրէ և իր միտքը կը յայտնէ. Արդ, երբ այս է լեզուի նշանակութիւն պաշտօնը, պէտք է որ խիստ պարզ լինի, այսինքն, այն լեզուն խօսի և գրուի, որ արդէն ժողովրդական լեզու է, բանզի հասկնալի որ ժողովուրդն ընդհանրապէս կը հասկնայ.

„Մեր մէջ ալ այսօր որովհետև ժողովրդեան լեզուն աշխարհաբարն է, այսինքն ժողովուրդն այդ լեզուն կը հասկնայ, ուրեմն այդ է նրա խօսակցութեան լեզուն, ուրեմն և աշխարհաբար լեզուն պէտք է որ ընտրենք և զայն ճոխելու, մշակելու և կանոնաւորելու հոգ տանինք.

„Գրելու նպատակն է կարծիք և զգացմունք ծաւալել, զգացմունքաց հաղորդակցութեան հաստատել և հետևաբար կարծեաց և զգացմանց միութիւն յառաջ բերել. Ուստի և այս տեսութեամբ ալ պէտք է գործենք աշխարհաբարն ընտրել, զանց զի ժողովուրդն ընդհանրապէս այդ լեզուն կը հասկնայ և առաջ փարիված է. Եթէ գրաւոր մի ժողովրդեան համար չէ, այն ատեն փոյթ չէ թէ ինչ լեզուով գրուի, հոգէ գրաբար լինի և կամ Նորիէկի լեզուն, մի և նոյն է. Դժբախտաբար կան կէտեր թէ գրաբարի մէջ գրաբար թէ աշխարհաբար լեզուն ամենաբնականն է, ահա մեր կարծիքը. Ժողովրդական մէջ, որ ամենաք ընդհանրապէս պաշտօնական պիտի լինին, անշուշտ աշխարհաբար լեզուն ամենայն է, իսկ ամենամեծ հարկադրութիւնը մէջ այն աշխարհին, որ նեղացած, գրագէտ և վարժապետ լինելու հանդերձեալ են, պէտք է նաև ունենալ գրաբար լեզուն, որ իրենց ապագային համար հարկաւոր է։ Մեր կարծիքն այսպէս հաստատուն բացատրէ յետոյ հանդիսին ու կէտերն, թէ խիստ լաւ կը լինի փոխանակ լեզուի վրա խնդիր յարուցանելու և ասով գրագէտ, լուսաւոր և զգացմունքաւոր ծառայելու աշխատել, որ աւելի պէտք է, քան թէ գրաբարի խնդիրն, որ անկարող աշխատութիւն մի է, որովհետև աշխարհաբարն արդէն գործածական դարձած և ընդհանրացած է.

„Եւ որովհետև կարծիք և զգացմունք տարածելու միջոցը գլխաւորապէս լրագիրք և լրագրներն են, հետևաբար պէտք է ասանց դիմ առաջ և դանդաղ ընդհանրացնելու աշխատել հարկ եղած փոփոխութիւնն լինելով.“

Աչքառու որ «Լոյս» լրագիրը, որ այսպէս գեղեցիկ կերպով պարզել է աշխարհաբար լեզուի կարևորութիւնը, մոռացել է զգացմունք տարածելու միջոցների թւում յիշել բացի լրագիրներից և լրագրներից և մի գործիք բարոյական գործիչ, այն է եկեղեցին.

Եթէ լեզուն միջոց է, որով միտք պէտք է արտայայտվի, իսկ միտք արտայայտելու համար պէտք է խօսել հասկանալի լեզուով, ուրեմն ինչի բարոյական մտքերը, Քրիստոսի վարդապետութիւնը ամբողջովին եկեղեցական արարողութիւնները աշխատում ենք ժողովրդին այնպիսի լեզուով, գրաբարով ասենք, որ նա չէ հասկանում։ Ինչ է եկեղեցու նպատակը՝ հասկացնել ժողովրդին իր բարոյական մտքերը, թէ չը հասկացնել։ Եթէ նրա նպատակն է հասկացնել ժողովրդին թէ քարոզի միջոց, թէ Քրիստոսի խօսքերը, թէ արարողութիւնների, ծէսերի ու աղօթքների խօսքով,—այն ժամանակ այդ բոլորը պէտք է ասվի, կարդացվի, և երգվի ժողովրդին հասկանալի, կենդանի մայրենի լեզուով, այն ժամանակ եկեղեցական ամեն մի արարողութիւն պէտք է կատարվի աշխարհաբար լեզուով.

Իսկ եթէ եկեղեցու նպատակը այդ չէ, այլ նրա նպատակն է միշտ անհասկանալի մնալ, և անմիջապէս ամեն բարոյական ներգործութիւն չունենալ ժողովրդի վրա, այլ ամեն բան կատարել, ասել, քարոզել, կարդալ միայն ձևը կատարած լինելու համար,—այն ժամանակ մենք ասելիք չունենք.

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

Մարտի 28-ին

«Մշակի» ընթերցողներին արդէն յայտնի է, որ այստեղի հոգևոր դպրոցը ունի առաջին հաւասար կարգաւորներ, որոնց եկամուտով, բաց մեծի մասին, ապահովված է նրա գոյութիւնը. Աշխատող մեծ քրիստ տան այդ կալուածները կարող կէն ապագայում այնպիսի եկամուտներ տալ, որոնց անպատակը և մշտնջենաւոր միջոցներով կարելի էր ամրացնել։ Աւելորդ թէ ինչ ասել կանխ գալու։ Այսօր թէ ինչ ենք յուսում Անցեալ որ վճռականապէս տատանում փոխանցը արդէն յայտնել է դպրոցի հոգաբարձութեանը, որ այդ բոլոր կալուածները կէնհամար ոչ մեծ կարգադրութեամբ պիտի տնօրեն կէնհամար մեծ, և այդ կալուածների եկամուտները խոստանալով տալի հանձնաժողովի պիտի հոգան կենդանի, գլխաւոր Շուշու հոգևոր դպրոցը մի այնպիսի դրամագլուխ, որով միայն կարելի էր նրան տալ ինքնական ապահովութիւն մէջ.

Ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, թէ ինչ նշանակութիւն ունէին այդ կալուածները Շուշու հոգևոր դպրոցի և առհասարակ մեր ազգային լուսաւորութեան համար, մի դպրոցի, որից կախված ունէն նահանգի այդ վիճակում գտնվող և մինչ բոլոր ազգային հոգևոր դպրոցները, մենք դեռ ես սպասում էինք որ նոր յանձնը հոգաբարձու այդ կալուածների բարօրութիւնը և բարեկարգութիւնը, որով մէկը կը տայ առանց նորանոր նիւթական զրկութիւն ապահովելու և ժողովրդի պահանջների համապատասխանելու, ապագայ հաջողակ մեր յոյսերի, սակայն այն էլ յուսահատված ամբողջական անհոգներից առաջին կալուածների մասին անյայտ եղանակ որով առաւել թէ ինչ գործված է լուսաւորութեան միակ դրամագլխից.

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Մարտի 28-ին

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ

Մարտի 30-ին

[illegible]

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible] «Объ организаціи подвижныхъ школъ въ Россіи» [illegible]

«Недѣля» [illegible]

«Порядокъ» [illegible]

«Порядокъ» [illegible]

«Минута» [illegible]

«Голосъ» [illegible] «Минута» [illegible]